

El model literari de Joaquim Ruyra. Les relacions entre gramàtics i escriptors¹

Propòsit

Marines i boscatges ofereix una llengua literària molt innovadora que va tenir una repercussió immediata en la discussió sobre el model del català literari que calia crear. El model que ofereix Ruyra va ser fruit d'una maduració molt lenta que comença amb la decisió d'escriure en català i, posteriorment, de publicar-hi. Abraça aspectes ideològics, d'ambició personal i de creació d'un estil que ja he tractat extensament en d'altres ocasions (Julià, 1992 i 1996).

Avui, voldria destacar el procés de normativització de la llengua catalana en el qual l'autor de *Marines i boscatges* va tenir un paper destacat. L'objectiu era aconseguir un sistema lingüístic ben definit, sustentat en un estudi científic de la llengua, que acabés amb l'anarquia que encara oferia la llengua literària en la dècada dels anys noranta del segle XIX, quan Ruyra es dona a conèixer; calia un instrument afinat, una llengua moderna i fiable, nacional i de prestigi. Em plantejo, doncs, indagar en el procés lingüístic que Joaquim Ruyra realitza arran de l'aparició de *Marines i boscatges*, i això tant a nivell teòric, a través del material conservat així com de la llengua que ofereixen els relats que anava publicant entre 1896 i 1902, abans d'aplegar-los a *Marines i boscatges* el 1903. He hagut de recórrer, doncs, a referències creuades i a con-

1. Aquest text, amb un altre títol i algunes modificacions, va ser presentat al I Simposi Joaquim Ruyra, celebrat a Blanes el mes de maig de 2003.

seqüències implícites per intentar de reconstruir aquest període, central en la constitució de la llengua de l'escriptor, i de la llengua literària moderna.

Concretant més, es tracta de reconstruir, en la mesura del possible, la relació amb el grup de *L'Avenç* format per Jaume Massó i Torrents, Joaquim Casas-Carbó i Pompeu Fabra, preferentment, així com amb Antoni M. Alcover, màxim responsable del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, celebrat a Barcelona l'octubre de 1906. Ruyra hi va tenir una intervenció destacada en esdevenir responsable d'una de les quatre ponències de la *Secció Literària*. La seva exposició recull els criteris generals de *L'Avenç*, després base de les *Normes ortogràfiques* aprovades per la Comissió de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1913.

Aquest itinerari mostra que Ruyra és un escriptor d'avançada, de criteris moderns, que es planteja la llengua des d'una perspectiva científica; en definitiva, que és un dels pocs escriptors present en el procés que porta de *L'Avenç* al Congrés sobre la llengua i del Congrés a l'Institut d'Estudis Catalans. Tractaré els dos primers punts. El treball lingüístic posterior i la feina realitzada per Ruyra a la Secció Filològica de l'Institut des que s'incorpora a finals de l'any 1918 demana tota una altra atenció.

Dues idees bàsiques

Per començar vull referir-me a dues idees bàsiques que mostren com Ruyra s'acara a la llengua des d'un bon principi, i que coincideixen amb les propostes del grup de *L'Avenç*. En primer lloc la necessitat fonamental, diria que vital, per l'escriptor de tenir una llengua literària fixada i útil per escriure, una llengua de la qual no desconfiar, i amb garanties de futur. ¿Com podrà algú —es preguntava Ruyra a *L'Envejós*, un dels primers textos conservats en català que no va publicar mai— dedicar la seva vida a l'escriptura en català si no té garantit el seu futur, i un reconeixement, i una projecció social? Diu en concret (Julia, 1991, p. 70):

Però li repugnava escriure per quatre veïns i veïnes, unes quantes províncies. Per una gent envilida que no estimaven ja res de lo seu, per un poble que ja ni menys sentia la vergonya de la seva derrota. Considerava com un fet consumat l'aniquilació de la nacionalitat catalana. Creia inútil tractar de reviscolar-la, com intentaven alguns literats del renaixement català, que llavors s'iniciava. Aquest intent ni seria estimat per la gent de la terra, ni aquella gent era mereixedora de que ningú hi sacrificqués per a procurar-li un bé al que no feien cas. Ell, volia escriure per la humanitat, per tothom i per això adoptava una llengua parlada en aquest món i a l'altre per molts milions d'habitants. Si de petit li haguessin ensenyat l'anglès o el francès com li havien ensenyat el castellà s'hauria dedicat encara amb més gust al conreu d'aquelles llengües.

És una pregunta important, bàsica i lògica, i ben actual per altra banda. Ruyra se la plantejava en els anys vuitanta del segle XIX.

En segon lloc Ruyra manifesta concebre la llengua com a sistema, com a codi lingüístic tancat que calia analitzar des de la fonologia al lèxic, de la morfologia a la sintaxi. I cal situar aquesta proposta en el context històric europeu que li correspon: el del naixement de la lingüística moderna a Suïssa, a França o a Alemanya.² Ruyra pensava que aquesta feina corresponia de fer als gramàtics, als estudiosos amb una preparació filològica competent i amb mètode científic. Mentre els «escriptors-artistes» —com definia als creadors de ficció— s’havien de dedicar a crear, a imaginar, en una hipotètica situació de normalitat (Ruyra, 1916, p. 643). Justament la divisió de tasques, la diferència entre escriptors i gramàtics i encara, entre el caire professional dels mateixos i les creences religioses i polítiques que sustentaven, era un dels problemes que es venia arrossegant al llarg del segle XIX. Sens dubte, els atacs a les propostes lingüístiques de *L’Avenç* també tenien un component de censura o de rebuig ideològic. I encara s’entreveuen l’any 1911 —segons explica Mila Segarra— en la constitució de la Secció Filològica de l’Institut, quan Prat de la Riba es decanta per Antoni M. Alcover, un filòleg capellà, per ocupar-ne la presidència, davant Pompeu Fabra, l’altre candidat, prou conegut pel seu tarannà republicà i anticlerical (Segarra, 1998, p. 111-112).³

Joaquim Ruyra va mantenir una estreta relació amb els dos gramàtics i, aleshora, va ser respectat, vist com una autoritat per ells; sols cal recordar que la seva obra és constantment citada, pràcticament buidada a tall d’exemple que dóna carta de naturalesa a expressions i mots, en el *Diccionari català-valencià-balear* d’Alcover-Moll. D’altra banda, a la *Gramàtica de la llengua catalana* de 1912 de Pompeu Fabra, considerada l’obra lingüísticament més consistent del gramàtic, Joaquim Ruyra es troba entre els autors triats en l’antologia que forma la secció «Selecta de autores catalanes». Fabra encarrega aquest

2. La relació entre els estudiosos de la lingüística moderna a Europa encara està per definir. Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984) s’hi refereixen respecte a Fabra a qui posen en relació amb la tasca lingüística desenvolupada per Bloomfield i Saussure i el Cercle de Praga tot i «les absolutament diferents condicions culturals en què van haver de tirar endavant llurs respectives tasques» (26 i nota 59, p. 106). També Joan Julià i Muné (2003) hi fa un breu esment en les relacions entre Antoni M. Alcover i el lingüista alemany Bernhard Schädel i els estudis sobre romanística dels professors Wilhelm Meyer-Lübke a Zuric, Gilliéron i Rousselot a París i Suchier i el citat Schädel a la Universitat de Halle (Alemanya). Que els estudis lingüístics, segons el grup de *L’Avenç*, s’havien de fer per comparació amb les solucions adoptades en d’altres llengües ja es fa evident per un article que dediquen al lingüista Francesc Bopp (1791-1867), contemporani de Humboldt i Grimm i estudiós de les llengües orientals. (*L’Avenç*, març de 1892, p. 76-80).

3. Tot i les prou conegudes posicions integristes d’Alcover, cal distingir-les de la seva sòlida formació lingüística. Vegeu Francesc de B. MOLL, *L’home per la paraula*, 1974, i Josep MAS-SOT I MUNTANER, *Antoni M. Alcover i la llengua*, 1985.

apartat de la *Gramàtica* que publica l'editorial *L'Avenç* al mateix editor i amic Jaume Massó i Torrents, però l'epistolari encreuat entre tots dos posa de manifest el criteri ben restringit de la tria perquè «La *Selecta* —escriu Fabra— ha de produir al lector l'impressió que'l català posseeix una literatura remarcable, digna d'esser coneguda, i no pobra».⁴ La *Selecta*, es divideix en autors moderns i antics i s'ordena de l'actualitat a l'antiguitat; del sonet *La provident* de Josep Carner a un poema de Cerverí de Girona que la tanca (Fabra, 1912). Crec que és la primera antologia moderna amb intenció de donar a conèixer la literatura catalana a fora i, per tant, feta amb la idea ben explícita de Fabra, de sols incloure a l'antologia fragments indiscutibles, en paraules de Fabra, fragments de «belleza intrínseca» que fessin quedar «espatarrats» als lectors foranis, lectors que se sorprenguessin de poder trobar textos tan bells escrits en català modern o antic. I és clar en aquesta selecció tant estricta la prosa constituïa la part més feble. Fabra prefereix incorporar-hi fragments en prosa de Maragall i Verdaguer i, evidentment, d'algun fragment de *Croquis al natural* (1903), de Jaume Massó, el col·laborador i editor, abans d'apostar per la prosa modernista, la gran absent del llibre.⁵ També incorpora part del *Discurs dels Jocs Florals de 1867*, de Marià Aguiló, que tanca la tria dels tretze autors moderns. De Ruyra tria *Les senyorettes del mar* una prosa molt breu i marcadament poètica, al costat de *L'Empordà*, de Maragall, i d'*El pi de les tres branques*, versió de Jacint Verdaguer (Fabra, 1912, p. 285-337).

Partidari de la reforma de L'Avenç

En el text de *Comiat a Marines i boscatges*, publicat per l'editorial Jovenut el desembre de 1903, Joaquim Ruyra (1903, p. 343) hi feia una afirmació ben aclaridora:

A pesar de la ortografia seguida en aquest volúm, per causes que no cal explicar y que no son pas imputables als editors, vull advertir que, en general, so partidari de la de *L'Avens*.

És l'única declaració que conec de l'escriptor en aquest sentit, però és prou explícita, a més a més assenyala una distinció clara entre posició ortogràfica personal i les tendències o tradicions seguides per les distintes editorials. Una afirmació d'aquest estil fa preguntar-nos per què Ruyra no va publicar *Mari-*

4. Vegeu, sobretot les cartes escrites des de Bilbao, del 4 de novembre de 1910 i des de Begonya, el 20 de març de 1911 (Lamuela i Murgades, 1984, p. 243-250).

5. Fabra participa i reflecteix en la seva tria el rebuig a la prosa modernista. Escriu a Massó: «deixa-m dir-te de passada, que'l *ruralisme* a tothora m'empipa extraordinariament!» (LAMUELA i MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, 1984, p. 249).

nes i boscatges en la «Biblioteca Popular de l'Avenç», l'editorial que Massó i Casas, entre d'altres, havien inaugurat aquell mateix any 1903 amb una política de projecció de les propostes lingüístiques del grup de *L'Avenç*, exposades a la seva revista en els anys 1890, 1891 i 1892. Per fer-nos-en una idea, al llarg de l'any 1903 van publicar un total de setze títols —vuit d'autors catalans i vuit traduccions. El autors catalans són: Rusiñol, Aladern, Verdaguer, Pous i Pagès, Narcís Oller i Miquel dels S. Oliver; entre els autors traduïts: Tolstoi, Dante i Mistral. Però durant els anys anteriors Joaquim Ruyra havia fet una altra via. El 1897 havia ingressat al partit Unió Catalanista de Narcís Verdaguer i Callís, d'un catalanisme moderat, i en conseqüència publica el seu llibre a la revista *Juventut* (1900-1906) que era el seu principal portaveu.

Ruyra no havia col·laborat mai a *L'Avenç*; de fet no en va tenir oportunitat perquè quan *L'Avenç* tancava pel desembre de 1893 l'escriptor sols havia publicat un poema, el premiat al certamen de l'Asociación Literaria de Girona l'any 1891. Els seus relats no van començar a ser impresos fins al 1897, majoritàriament —un total de nou— aparegueren als *Annals dels Jocs Florals de Barcelona* i a *La Veu de Catalunya*, revista molt belligerant amb les propostes lingüístiques de *L'Avenç*, sobretot a partir dels articles de Jaume Collell i Claudi Omar i Barrera (Segarra, 1985, p. 278-287).⁶

La impressió dels distints relats i proses de Ruyra és que segueixen l'ortografia tradicional de les darreres dècades del segle XIX. Cal remarcar, però, l'evolució, encara per estudiar en el seu conjunt, de les publicades en els *Annals dels Jocs Florals*, perquè entre 1875, any en què el Consistori dels Jocs estableix uns criteris, i els darrers anys del segle s'observen alguns canvis no tan allunyats de les propostes de *L'Avenç*. Així entre les característiques gramaticals que ofereixen els tres relats —*Mar de llamp*, *La mirada del pobret* i *Les Senyorettes del mar*— publicats als *Annals dels Jocs Florals* celebrats l'any 1896, hi trobem:

1. Els plurals femenins presenten la desinència en -es: *escates*, *flamara-des*. Proposta feta per primera vegada per Joaquim Casas-Carbó a *L'Avenç* el febrer de 1892 i una de les més controvertides.

2. Utilització de la ç: *s'alçaven*, *força*, *dolç*. També proposta de *L'Avenç*, però desapareix en la publicació de *Marines i boscatges* a la Biblioteca Joventut.

3. Duplicació de la m en mots com: *immediats*.

4. Absència de la conjunció *doncs*. Un aspecte sintàctic que Casas-Carbó analitza a *L'Avenç* i objecte de la seva comunicació en el Congrés Internacional de la Llengua de 1906 en què desestima l'ús causal.

6. Ruyra va publicar la resta de relats, un total de quatre, a *Lo Gironès*, *La Renaixença*, *Catalònia* i *Juventut*, un relat a cada publicació. Per saber amb detall la data i el lloc de publicacions de l'obra de Ruyra, vegeu-ne la bibliografia cronològica a Lluïsa JULIA, *Joaquim Ruyra, narrador*, 1992, p. 274-279. Ruyra escriu *El rem de trenta-quatre* el mateix any 1903. No tinc constància que *L'èxtasi de l'oncle Ventura* s'hagués publicat prèviament.

Les quatre característiques dels relats ruyrians assenyalen clarament l'afinitat de l'escriptor al grup de *L'Avenç* tot i que trobem d'altres solucions més arcaïques, pròpies del Consistori dels Jocs Florals:⁷

1. Les desinències en *-ás* (tònica) de l'imperfet de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació: *volás* (per *volés*).

2. Accentuació únicament aguda per marcar la tonicitat de la síl·laba: *poguí, á, refiará*.

3. Ús exclusiu de l'article masculí *lo, los*: *lo fresch sorral, los nadadors*.

4. Lèxic arcaic com *hòmens* i l'ús del possessiu *llur*.

En general, però, i això no es pot imputar a criteris d'edició, cal remarcar la voluntat constant de simplicitat que ofereix la sintaxi d'aquests relats; sempre basada en el mode indicatiu, es presenta com una manera d'evitar els problemes que oferia la flexió verbal, sobretot en el present i imperfet de subjuntiu, que forma part dels estudis que Pompeu Fabra portà a terme des de l'inici de la campanya de *L'Avenç*. S'hi detecta, però, l'ús de desinències verbals com *-en*, en el condicional (*poguessen*) en lloc del tradicional *-an* propi de la gramàtica acadèmica del XIX (Segarra, 1985, p. 220-222). També cal remarcar l'ús predominant del pretèrit perfet simple (*proví, girí*) que el 1903 és, en part, substituït pel pretèrit perifràstic. Aquesta simplicitat en els usos verbals té com a conseqüència significativa la poca presència d'oracions subordinades i, per tant, l'absència de conjuncions adverbials o de pronoms relatius de catalanitat dubtosa més enllà del *quan, que* (àton) i *on*. D'aquesta forma Ruyra evita els tan compromesos *qual/quals* i *quin/quins* precedits o no de preposició, així com la conjunció *doncs*, ja comentada.

Ruyra supera aquestes traves lingüístiques amb la creació d'un estil nou, fet de les elisions acabades de mencionar així com utilitzant:

— Oracions simples i juxtaposades. Amb un increment important de la puntuació: punt i seguit, punt i coma, dos punts, punts suspensius.

— Introducció de termes de comparació: *així com*.

— Oracions d'infinitiu: *al lliscarhi per damunt*.

— Ús de gerundis: *s'endinsaven en l'aygua, fenthi esclatar algun cant melangiós*.

L'inici de *Mar de llamp* és una bona mostra d'alguns dels trets indicats: *Quan algun llagut donava fusa, hi obría un solch brú y oliós, que lluhía darre-
ra de la popa y restava assenyalat llarch temps com un camí misteriós*.

La grafia d'aquests relats contrasta fortament amb *La basarda*, relat publicat a *La Veu de Catalunya* el 5 de desembre de 1999 que segueix una grafia molt més arcaica i mancada de sistematització. S'hi observa:

7. Per conèixer els trets aprovats per Consistori dels Jocs Florals el 1897 vegeu MILA SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, 1985, p. 217-224.

1. Els plurals femenins en *-as*: *tauladas, preguntes*, etc., al costat d'algunes altres escrites amb *-es*, com *engranatjes*.

2. La duplicació del so *m* es grafia en *n*: *inmòvil, immensitat*.

3. Desapareix l'ús de la *ç*: *glassat*.

4. El verb no segueix una flexió fixa. Coexisteixen formes arcaïques com:
— La tercera persona del plural del present d'indicatiu acaba en *a* àtona coincidint amb la *a* tònica de la tercera del futur. Així *entrenyinan* (present) i *esborraran* (futur).

— La tercera persona de l'imperfet d'indicatiu de la 2a conjugació també presenta la grafia *a*: *movían, feyan*.

Tot i aquesta ortografia més del XIX que ofereix *La Veu de Catalunya* i que mostra, com ja he indicat, l'actitud contrària del setmanari de *La Veu* a les propostes del grup de *L'Avenç*, cal remarcar que la primera prosa que Ruyra va publicar en aquest setmanari, una prosa poètica que apareix el 4 d'abril de l'any 1897 titulada *Ivern y primavera* i que l'escriptor no va recollir mai en llibre, presenta una ortografia més moderna; sobretot, sobta l'absència de la lletra *h* en la grafia del mot «hivern», tant en el títol com a l'inici del text. Es tracta d'un element ortogràfic que només pot al·ludir a les propostes lingüístiques de *L'Avenç*, en què Fabra apostava per la supressió de les *h* en totes les posicions: inicial, medial i final. Curiosament, i com en els relats apareguts en els *Annals dels Jocs Florals*, aquesta prosa poètica també segueix la desinència àtona del plural en *-es*, tant en els noms i adjectius com en el verb (*gorgues, mortes, gronxen, estiren*) seguint la proposta de Joaquim Casas-Carbó.

Per tot el que s'ha exposat anteriorment, es pot concloure que des de l'inici Ruyra seguia de ben a prop la proposta lingüística del grup de *L'Avenç*. N'acabem de veure algunes mostres pràctiques en la grafia i la sintaxi de l'obra que publica. Però també tenim d'altres dades que ajuden a reconstruir la relació personal entre Ruyra i Joaquim Casas-Carbó, a partir del qual degué relacionar-se amb la resta del grup. Ruyra i Casas-Carbó havien nascut el mateix any, el 1858, i van ser companys a la Universitat de Barcelona on tots dos estudiaren dret, però el punt de trobada més habitual en els anys noranta i principi de segle XX havia de ser Blanes perquè la família Casas-Carbó era propietària de l'antic convent dels caputxins de sant Francesc que anys més tard rehabilitaria.⁸ Casas-Carbó hi feia estades, segons es desprèn de la correspondència conservada a la Biblioteca de Catalunya entre Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents o entre Casas-Carbó i Pompeu Fabra, conservada a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.⁹

8. La família Casas-Carbó també tenia finques a Caldetes, al Maresme, i vinyes a Torredembarra, per tant no podia ser un estadant tant fidel com Ruyra a Blanes.

9. Vegeu part d'aquesta correspondència a Albert MANENT (ed.), *Pompeu Fabra, 31 cartes*, 1990; Xavier LAMUELA i Josep MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, 1984, i Lluís MARQUET (ed.), *Fabra abans de Fabra: Correspondència amb J. Casas Carbó*, 2002.

Que jo sàpiga no s'ha conservat la correspondència epistolar entre Ruyra i Casas-Carbó, però la relació personal i literària va ser molt estreta des dels anys 90 i justifica també l'afirmació «jo só partidari de *L'Avenç*» que fa Ruyra en el *Comiat a Marines i boscatges*. Molts anys més tard, el 1926, en una entrevista a càrrec de Tomàs Garcés, el mateix Ruyra recorda aquesta amistat que, sens dubte, va ser decisiva en l'actitud lingüística de l'escriptor: «Entre els escriptors catalans he tingut sempre molts bons amics; en temps de *L'Avenç*, érem íntims amb en Casas-Carbó» (Garcés, 1985, p. 25).

La preparació del Congrés. Epistolari amb Antoni M. Alcover

Joaquim Ruyra va ser soci delegat del Centre Excursionista de Catalunya des del segon trimestre de l'any 1895 i, com a mínim fins a l'any 1904.¹⁰ Fundat el 1890 sota l'impuls i el mecenatge de Jaume Massó i Torrents, havia estat una plataforma important dels grup de *L'Avenç*. Casas-Carbó i Fabra també es van integrar al Centre Excursionista i van ser els responsables dels primers estudis universitaris de llengua i literatura catalanes que s'hi realitzaren. D'altra banda, cal posar de relleu l'important lligam entre el Centre Excursionista de Catalunya i l'organització del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Algunes dades ho demostren. Per una banda, Antoni Rubió i Lluch, primer catedràtic de Literatura Catalana d'Estudis Universitaris Catalans, que n'era el president, va actuar de vicepresident general del Congrés de la llengua i el tàndem Massó Torrents i Casas-Carbó van formar part de les Comissions organitzadora i executiva, van exercir de secretaris d'algunes de les seccions en què es dividia el Congrés, i hi van presentar ponències i comunicacions. Massó i Torrents, sobre la necessitat de l'estudi de la literatura clàssica catalana, és a dir, de la literatura medieval catalana. Casas-Carbó aportà conclusions de l'ús innecessari de la conjunció *doncs* amb sentit causal.¹¹ Per l'altra, cal apuntar que Casas s'havia ofert a Ruyra per llegir-li la ponència que havia de presentar en cas de no poder assistir-hi (Màlaga, 09.01.1906; Julià, 1995, p. 56).

Algunes de les principals contribucions del Congrés van servir de base per a la constitució de l'Institut d'Estudis Catalans, al cap d'un any. Rubió i Lluch en seria el primer president, Massó i Torrents i Josep Pijoan formaren

10. Així consta en els llistats de socis conservats a la Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya. *Butlletí*, núm. 17 (abril-juny 1895). El 1904 fa enviar dos exemplars de *Marines i boscatges* al Centre Excursionista de Catalunya seguint, escriu a Lluís Via, l'obligació dels estatuts de la entitat (Julià, 1995, p. 28). Soci delegat vol dir soci no resident a Barcelona. Cosa no del tot certa, però que implica que Ruyra es presentava lligat a Blanes.

11. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, 1908, p. 404-409.

part dels membres fundadors. Cal no oblidar que Massó fou el responsable de l'organització de la Biblioteca de Catalunya. Casas-Carbó, en canvi, en va ser bandejat d'entrada. Ni l'un ni l'altre han rebut el reconeixement que es mereixen (Balcells i Pujol, 2002, p. 19-31).¹²

Però centrem-nos en la participació de Joaquim Ruyra en el Congrés. El primer que cal destacar és que Antoni M. Alcover, responsable principal del projecte, va decidir encarregar-li una de les quatre ponències de la *Secció Literària* al costat de Joan Maragall, Gregori Artizà i mossèn Lluís Viladot. L'encàrrec, ben documentat per les sis cartes que Ruyra adreça a Alcover abans del Congrés, responia, sens dubte, al reconeixement que li mereix l'escriptor arran de la publicació de *Marines i boscatges*.

El 21 d'abril de 1905 Ruyra escrivia des de Barcelona una primera carta al filòleg mallorquí. Segons sembla Joan Rosselló de Son Fortesa li havia fet arribar tres volums de *Rondaies mallorquines* d'Alcover i també havia llegit *Qüestions de llengua y literatura catalana* (1903) primera exposició teòrica del filòleg.¹³ En aquesta primera carta Ruyra posa de manifest que difereixen sobre el concepte de llenguatge literari: Alcover defensa una depuració que ha de dur a escriure en el català clàssic medieval; Ruyra defensa el català modern. Li escriu (Julià, 1995, p. 48):

La vostra admirable obra *Qüestions de llengua y literatura catalana* ha causat un trasbals immens en la meua intel·ligència: tant que densà que l'he llegida no m'atreveixo a escriure, perquè, si accepto en tot la vostra lliçó, me sento desnaturalitzat y arcaich y, si no l'accepto, me sembla que peço.

I passa a justificar, amb multitud d'exemples, la seva teoria sobre l'ús del pronom personal amb valor datiu *hi*, viu a Blanes, i el grup *els-hi* amb valor plural, fins i tot suggereix que caldria escriure'l sense *hac* sempre que procedeixi del llatí *illi*, tot i que no s'ha atrevit a fer-ho, insisteix, a *Marines y boscatjes* (Julià, 1995 p. 49).

També comenta les regles de concordança del participi que Antoni M. Alcover defensarà al Congrés en la seva extensa ponència (Julià, 1995, p. 48-49). Aquest tema de discussió continua àmpliament en la carta escrita des de Màlaga el 10 de març de 1906 on Ruyra alaba la seva tasca lingüística, la ne-

12. Encara l'any 1911, en morir Maragall, Fabra reclamava la presència de Joaquim Casas-Carbó a la seu de la Filològica per garantir el «reeiximent en la tasca de fixar, de polir, d'encarilar la *llengua literària*» (Marquet, 2002, p. 139).

13. A *Epistolari de Joaquim Ruyra* (Curial, 1995) vaig publicar vuit cartes de Joaquim Ruyra a Antoni M. Alcover que es conservaven a l'Editorial Moll de Mallorca. Més recentment n'ha aparegut una altra, la darrera, de 1919, que significa la ruptura amb Alcover (Joan Julià i Muné, 2000, p. 43-44). Ha estat publicada per Joan JULIÀ I MUNÉ, *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*, 2003.

cessitat d'arreglar les expressions i mots dialectals de tots els territoris de parla catalana (Julià, 1995, p. 61):

De totes passades estich convenut d'una cosa —escriu—: de que la obra de vostè és gran y no pot deixar d'ésser profitosa. Vostè ens revela les formes verament castisses del català y encara no arcaiques sinó existents en el llenguatge parlat d'assí o d'allà de Catalunya. Aquesta obra, sia qualsevulla la influència que exerceixi en els literats, no pot deixar d'exercirni. Porsseguèixila ab fe y entusiasme. Ella en el meu concepte posa a vostè no sols a cap de fila dels filòlechs catalans, sinó que'l fa digne de figurar entre'ls primers de tot el món.

En la mateixa carta Ruyra també parla dels usos actuals, castellanitzats, dels verbs auxiliars *ésser* i *haver*, posa de relleu la postura depuradora, a favor del català clàssic, que proposava Alcover, però si manifesta en contra apellant a la lògica i necessària evolució de la llengua viva. Hi escriu (Julià, 1995, p. 61-62):

També és deguda a la influència castellana la preposició *a* del acusatiu... Respecte a castellanisació estich conforme en quasi tot lo que vostè senyala ens ses sàbies obres.

Respecte a la concordansa del participi ab el terme d'acció en els verbs actius d'auxiliar *haver*, si bé entech que principalment és deguda a influència castellana, me decanto a creure que tal vegada també hauria més o menys esdevingut per evolució interna; el fet de que quasi totes les llengües de rel llatina hagin afluixat en aquest punt, me senyala que hi ha d'haver una rahó d'ordre general que m'ho motivi.

Però, per mi, el llenguatge literari no ha d'adoptar per precisió aquesta mena de depuracions. Si'ls inglesos haguessin volgut desfrancesar la seva llengua, hont haurían anat a parar? No hi ha llengües pures. En el mateix català hi ha grecismes, germanismes, semitismes, barbarismes de tota mena, [...] Y el castellà, aquesta influència secular, que ha pesat sobre nosaltres, sobre tot durant les centúries d'estancament literari, ha d'haver fortament modificat el nostre idioma. Y aixís és, al menys en la Catalunya continental. Y no pot pas ésser que prescindim d'aquest fet viu i diguem: aquí no ha passat res, la nostra sintaxi és la mateixa del sigle XIV. No ho és, de fet no ho és.

Aquest epistolari Alcover-Ruyra es configura com un dels de major importància per entendre els problemes i les discussions lingüístiques que es plantegen en aquells moments.¹⁴ Però aquestes cartes també mostren l'aposta decidida de Ruyra pel model literari modern propi del grup de *L'Avenç*. Fent-ne un resum, hi veiem:

14. També ha estat posat de manifest per Joan JULIÀ I MUNÉ, *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*, 2003.

1. *L'Avenç* hi és citat com l'*Escola Continental* o *barcelonina*, i el grup està ara abocat a la *Biblioteca Popular de L'Avenç*.¹⁵

2. Mostra la coincidència entre Ruyra i l'*Escola barcelonina* i Antoni M. Alcover amb vista a estudiar la llengua oral, la llengua viva i dialectal. Per això Ruyra s'afegeix immediatament a la tasca del *Diccionari de la llengua catalana* iniciat per Alcover el 1901 que rep i llegeix (Carta del 28.05.1906). També a Blanes formarà un grup per arregar mots dialectals. El grup no arribà a constituir-se, però entre juliol i principis de setembre del 1906 Ruyra aconsegueix reunir més de 1600 termes blanencs (Cartes del 20.07.1906 i del 12.09.1906; Julià, 1995, p. 67-69). Alcover incrementa notòriament l'estudi de material lexical per influència del lingüista alemany Bernhard Schädel que l'estiu de 1906 és a Catalunya i fa amb Alcover una excursió filològica pel Pirineu (Julià i Muné, 2003).¹⁶ Em sembla interessant de posar de costat aquestes excursions filològiques amb les quals realitzava Pompeu Fabra, conduïdes per Jaume Massó i Torrents, en els anys noranta i que el van dur a entendre la importància dels dialectes en la construcció de la llengua literària moderna. (Segarra, 1998, p. 73-76).

3. Finalment en aquesta carta Ruyra comenta extensament el tema de la seva ponència. L'escriptor hi fa explícit el paper nuclear de la sintaxi en la constitució del model de llengua literària, tal com ha construït a *Marines y boscatjes*.

Causes de la formació del català literari. Ponència en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana (1906)

Segons manifesta per carta a Antoni M. Alcover, el primer títol que Ruyra dóna a la seva ponència al Congrés és *Consideracions sobre'l modern català literari* (Carta del 09.01.1906) L'escriptor aclareix que no es tracta d'un estudi nou, sinó del resultat de l'estudi lingüístic que ha presentat a *Marines y boscatjes* (Julià, 1995, p. 55-56):

15. L'absència de referències a Pompeu Fabra o Casas Carbó es poden deure a la prudència que Ruyra devia creure necessària vistes les discrepàncies ideològiques entre Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents i Alcover. Alcover, per exemple, retira el llibre de *Contarelles* que la Biblioteca Popular de L'Avenç li havia de publicar en veure que en aquesta biblioteca apareixia un llibre d'Emili Littré sobre el *Positivisme* (Biblioteca de L'Avenç, 29, 1904). I argumenta haver-ne parlat amb Costa i Llobera (Carta del 08.12.1904). Biblioteca de Catalunya. Ruyra publicaria *Rondalles de poble* (1908) dels alsacians d'Erckmann-Chatrion per a *L'Avenç* (núm. 83).

16. De fet Ruyra es refereix a l'excursió que Alcover està fent amb Schädel en comentar que li envia el text definitiu de la ponència al Congrés per no saber havent «eixit de Mallorca» «ahont parava» (Julià, 1995, p. 69).

Mes, com era precís sortir del pas y els meus títols pera figurar en el «Congrés» no podian ser deguts més que a les meves obretes literàries (ben escasses per cert) vaig pensar que lo millor que podia fer era posar en ordre y exposar les meves idees sobre les formes gramaticals, y en especial les sintàctiques, de la escola moderna catalana del continent, tema, que'm té preocupat d'alguns anys ençà y en el qual cerco orientacions, que en alguns punts tal vegada hauré trobades.

La referència explícita a l'*Escola barcelonina*, és a dir al dialecte oriental, amb incidència al barceloní, com a centre del seu estudi en la creació del català literari, no devia agradar a Alcover, perquè el 21 de febrer de 1906 Ruyra li escriu una nota breu i seca en defensa de les seves postures, fruit —diu— de l'anàlisi lingüística, de les deduccions que se'n desprenen. Alcover devia demanar-li, llavors, una exposició d'aquestes idees lingüístiques que l'escriptor li ofereix en la carta següent, la del 10 de març de 1906. Ruyra treballa a fons la ponència. S'hi va dedicar tot l'hivern, mentre era a Màlaga. Diu que la refà més de vuit vegades i que constitueix un assaig molt extens, de més de «100 quartelles», on discuteix totes les formes de transgressions al llenguatge literari i els motius de discussió «interescolar». En referència, segurament, als possibles punts d'acords o discrepàncies entre els partidaris de basar el català literari en el model clàssic o el modern. No tinc notícia que s'hagi conservat aquest extens estudi. Finalment Ruyra decideix centrar-se sols en un aspecte.

El 12 de setembre de 1906 dona el títol definitiu de la ponència: *Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Introduccions de quart ordre en la literatura catalana*. Amb el terme «quart ordre» alludeix a la introducció de les formes sintàctiques castellanques en les obres literàries. L'exposició té una llargària de setze quartilles que finalment va llegir en la sessió del 17 d'octubre de 1906 i va acompanyada d'un breu escrit on exposa les quatre conclusions que no va recollir en les *Obres completes* de Joaquim Ruyra de Selecta i que ara donem en apèndix.

L'escriptor hi demostra una gran finor lingüística. L'exposició es basa en la definició de llengua literària com a sistema lingüístic coherent, tancat i diferent al llenguatge comú (Alcover, 1908, p. 20):

Que'l pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa externa o formal y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.

Parla, doncs, de significat (*la riquesa interna o mental*), de significant (*la riquesa externa o formal*) i de comunicació, la situació necessària perquè el signe es pugui produir. Després, en el cos de la ponència, alludeix directa-

ment al terme «signe verbal» per referir-se al mot concret, al significant (Alcover, 1908, p. 478). Cal assenyalar la modernitat de l'exposició i, amb tots els matisos que calguin, el paralelisme amb el concepte de *signe lingüístic* esbossat per Ferdinand de Saussure justament aquell curs 1906-1907 en la Universitat de Ginebra i que es divulgarà anys més tard.

A continuació Ruyra explica els mecanismes bàsics a què ha de recórrer l'escriptor artista per crear-lo.

A partir de la llengua oral, la «parla viva», base de la llengua literària. I després, i per aquest ordre, cal crear llenguatge cercant:

1. En la pròpia llengua antiga. És a dir: en l'estudi de les obres dels nostres clàssics. («Llenguatge antiquat»).

2. En la llengua mare: introducció de llatinismes. Que ell anomena «construcció llatínica».

3. Creant paraules o expressions noves. Al·ludides amb els termes: «barbra introducció y lliure invenció».

Ruyra extreu aquests criteris, segons indica, de *l'Art poètica* d'Horaci. De fet, en parlar de l'antiguitat dels mots, Horaci menciona la font grega i els mots de nova creació com a formes de composició literària, també es refereix a l'evolució de la llengua oral i als canvis d'ús, però Ruyra va més enllà, en fa una elaboració important tenint en compte la situació i les necessitats del català i potser també fent-se ressò d'altres tractats poètics (Horaci, 2003, p. 124-126).

Finalment assenyala que aquest ordre lingüístic lògic ha trobat «una pertorbació perniciososa» en el nostre llenguatge literari a causa del poc coneixement que es té del català antic i, en canvi, de l'intens estudi del castellà. Per això en la conclusió de la ponència remarca la importància central de la fonètica i de la sintaxi, vera expressió de la mentalitat de tota llengua. Hi escriu (Alcover, 1908, p. 484):

La Fonètica i la Sintaxis son les grans fortaleses, d'hont tot l'idioma viu i prospera al abrigh. Si les entreguem no hi haurà res del nostre llenguatge que pugui aguantarse; el lèxich sucumbirà desseguida a la voluntat del conquistador.

Altres aspectes que es troben en el cos de l'exposició marquen una franca sintonia amb les propostes que aviat es discutiran en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans. Per exemple els valors del *per / per a, perquè / per a què*, el rebuig del *doncs*, en al·lusió directa a Casas, i dels relatius *qual i quin* amb l'argument constant de buscar la «riquesa mental» de la llengua que pot donar sortida als calcs castellans. També apunta el tema de «llengua i dialecte», a la necessitat de triar els termes de qualsevol dialecte per enriquir la llengua literària i, alhora, aposta pels criteris de «generalitat» i «persistència», és a dir: de major capacitat comunicativa entre els territoris de parla catalana. Final-

ment, en l'àmbit de la divulgació, aposta per l'edició econòmica de les obres medieval que permetrà posar-les «en mans de tothom».

A tall de conclusió

Sens dubte, aquest és el text teòric més important que Ruyra va escriure. També es tracta d'un text fonamental de la història de la llengua catalana moderna, d'exposició brillant i lúcida, que ve a documentar un dels seus períodes centrals, constitutius i de repercussió immediata en les discussions lingüístiques de l'IEC.

El text encara té un altre caire, el d'explicitar el pensament lingüístic que havia dirigit la composició de *Marines y boscatjes* i en el qual l'ortografia, subjecte a una completa sistematització, sols n'ocupa una part.¹⁷

Joaquim Ruyra rebla i explicita en part el seu pensament sobre el llenguatge literari en dos textos posteriors; un de 1916, pròleg a una traducció de Frederic Clascar (*Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*) i l'altre titulat *Dues èpoques*, que correspon al discurs que va pronunciar com a president dels Jocs Florals de Barcelona de l'any 1922 i on es refereix i reprèn alguns dels problemes exposats el 1906.

En aquest discurs de 1922 Ruyra dibuixa clarament el malestar existent i la divisió entre els autors de la Renaixença i les noves generacions noucentistes. Ell mateix havia denegat la invitació de Francesc Matheu per formar part de l'Acadèmia de la Llengua Catalana l'any 1915 tot i que part dels escriptors de la seva generació com Caterina Albert o Àngel Guimerà, en seran socis. Ruyra era partidari decidit de la normalització que l'aprovació de les *Normes ortogràfiques* (1913) i l'edició del *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (1917) impulsaven decidivament; però al mateix temps sentia el perill de veure postergada la pròpia obra, feta abans dels període normativitzador, com, de fet, va passar a molts autors modernistes.

Ruyra apunta un aspecte negatiu en aquest procés de normativització en assenyalar que en èpoques de grans gramàtics es produeix una decadència literària implícita. Es tracta d'un procés dolorós per a tot artista. En parlava el 1916 en la *Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*, on insistia en el trauma que suposa per a un escriptor no poder refiar-se de les formes lingüístiques que posseeix, l'haver d'adaptar-se constantment a la nova sinta-

17. En la reedició de *Marines i boscatges* (Joventut, 1907), Ruyra no es preocupa del tema ortogràfic. Comenta a Lluís Via que l'imprimeixi seguint l'ortografia habitual perquè «són ben pocs els punts d'ortografia, sobre'ls quals ting format un judici que'm sembla definitiu». En canvi, insisteix molt a corregir totes les «errates de concepte». La carta mateixa és una prova de l'evolució ortogràfica de Ruyra (Julià, 1995, p. 59).

xi, l'haver de modificar l'estil; al mateix temps que considera que és un privilegi viure un període interessantíssim, el de la transformació del llenguatge literari, que té en Carner, Ors, López-Picó, Sagarra els grans lluitadors. Escriu el 1922: «hauran aplanat en gran manera el camí als qui els succeiran, els qual podran aprendre d'ells en forma estilitzada una pila de fermes solucions de llenguatge que avui s'han hagut de muntar sobre els preceptes eixuts dels gramàtics». I en una mena de confessió apunta que: «més que les malalties, han esterilitzat la meua vena aquestes evolucions de llenguatge que d'any en any anava comprènent necessàries».

De fet, la reedició de *Marines i boscatges* de l'any 1920 amb un nou títol respon a l'intent de posar al dia l'obra antiga. *Pinya de rosa* torna a posar d'actualitat l'autor modernista i esborra en el mateix canvi de títol molts dels antics ressos. Ruyra es refereix al conflicte que viu en el pròleg: «artísticament» —escriu— «els trobava tan frescos i saborosos com el dia que brollaren de la meua ploma», no hi canviaria ni una frase, ni un mot, en canvi —afegeix— «lingüísticament hi trobava cada tara que em feia venir pell de gallina». El dilema és evident: si ha de seguir les normes de l'IEC, al qual havia ingressat a finals de 1918, desfà la seva obra original. Després d'una exposició detallada dels pros i els contres, finalment, s'inclina tan sols per corregir alguns castellanismes, els que «bonament podien esmenar-se sense alterar cap valor mental». I res de la sintaxi «car és ella quelcom tan entreteixit, que no pot tocar-se'n part sense capgirar tot el conjunt, cosa que m'obligaria a reescriure l'obra de cap i de nou». Es tracta de mandra, de certa paràlisi? Hi ha moltes causes a ponderar.

En el segon volum de *Pinya de rosa* Ruyra ofería una bona mostra de la seva evolució —de llenguatge i estil— entre 1903 i 1920. La *nouvelle* que s'hi incorpora, *L'idilli d'en Temme*, datada pel mateix autor entre 1910 i 1920, n'és la mostra més fiable. Ruyra hi adopta el català normatiu, aplica el dialecte blanenc que ell mateix havia recuperat en els diàlegs dels personatges, hi fa descripcions i comparacions magnífiques, no cal dubtar-ho, però en canvi perd el llenguatge suggestiu, sensorial i evocador de 1903.

L'escriptor creia, però, que l'època dels gramàtics havia de passar, que era una època necessària, però no definitiva. I Ruyra sembla que la desitja àvidament segons l'expressió que utilitza, encara en el pròleg a *Pinya de rosa*, per queixar-se d'una certa moda que s'ha produït entre els escriptors que els porta a un abús dels neologismes i dels arcaïsmes, es queixa d'aquells autors que escriuen en «un català que sembla grec a la mare que va posar-los al món».

LLUÏSA JULIÀ
Secretària de l'Associació d'Escriptors
en Llengua Catalana

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M. [ed.]. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1908). Barcelona: Joaquim Horta, 1908.
- Annals dels Jocs Florals de Barcelona de 1896*. Barcelona: Consistori dels Jocs Florals, 1897.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Carroja-Barcelona: Afers, 2002.
- FABRA, Pompeyo. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: L'Avenç, 1912.
- GARCÉS, Tomàs. *Cinc converses*. Barcelona: Columna, 1985.
- HORACI. *Art poètica i Epístoles literàries*. Barcelona: La Magrana, 2003.
- JULIÀ, Lluïsa [ed.]. *Ruyra, inèdit*. Girona: Ajuntament de Girona, 1991.
- *Joaquim Ruyra, narrador*. Barcelona: PAM, 1992.
- [ed.]. *Epistolari de Joaquim Ruyra*. Barcelona: Curial, 1995.
- *Joaquim Ruyra*. Barcelona: Parsifal, 1996.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan. *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial: PAM, 2000.
- *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*. A: GUISCAFRÈ, Jaume; PICORNELL, Antoni [ed.]. *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Palma de Mallorca, desembre de 2001. [En premsa]
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep. *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema, 1984.
- MANENT, Albert [ed.]. *Pompeu Fabra, 31 cartes*. Barcelona: Barcanova, 1990.
- MARQUET, Lluís [ed.]. *Fabra abans de Fabra: Correspondència amb J. Casas Carbó*. Vic: Eumo: Universitat de Girona, 2002.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Antoni M. Alcover i la llengua*. II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona: PAM, 1985.
- RUYRA, Joaquim. *Marines y boscatjes*. Barcelona: Joventut, 1903.
- *Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*. 1916. [Dins OC]
- *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1964. [Pròleg de Manuel de Montoliu]
- SEGARRA, Mila. *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries, 1985.
- *Pompeu Fabra: Una biografia*. Barcelona: Empúries, 1998.

APÈNDIX

El text que segueix no havia estat reproduït des de la seva publicació el 1908. Vegeu Antoni M. Alcover [ed.], *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona, Joaquim Horta, 1908, p. 20.

SECCIÓ LITERÀRIA

Tema I

JOAQUIM RUYRA, de Blanes, — *La nostra llengua en les obres literàries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions sintàctiques de quart ordre en la literatura catalana.*

- I. Que el pensament artístic sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa externa o formal i necessitat de comunicació; i que aquestes necessitats poden i solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.
- II. Que el més bon ordre de fonts, que es pot seguir per satisfer millor la primera de les esmentades necessitats amb menys perjudici de la tercera, és el de la següents enumeració: —parla viva, —llenguatge antiquat, —construcció llatínica, —barbra introducció i lliure invenció. (*Vid. Horaci. Ep. ad. Pis. VII*).
- III. Que la poca afició a l'estudi del català antic i l'intens i general estudi del castellà, a la nostra terra produeixen en el bon ordre dels nostres coneixements lingüístics una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.
- IV. Que per evitar els danys de la pertorbació que s'assenyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or i aixecar veus de reprovació contra la introducció i sosteniment innecessaris de formes de quart ordre, i molt especialment de mentalitats sintàctiques castellanés.